

Odgovori in pogovori

INTELEKTUALNA SUPERIORNOST

Moja študija o Župančiču je naletela na kar številne odmeve v javnosti, na zelo laskave, pa tudi hudo kritične, kar bi bilo čisto naravno, prav in koristno, če bi bili le-ti izraz objektivne resničnosti ali vsaj dobrih namer recenzentov; ker pa niso, se mi zdi potrebno, da z nekaj besedami pojasnim nastanek in namen svojega dela ter zavrnem izvajanja ljubeznivih recenzentov.

Že pred leti smo začeli pripravljati in pisati novo slovensko slovstveno zgodovino, ki je bila sprva namenjena predvsem srednjim šolam, a je tudi kasneje in do danes obdržala poljudno zasnovo (prim. članek glav. urednika Lina Legiša v Glasniku Slov. Maticice). Meni je bilo zaupano v obravnavo obdobje moderne in njenih sopotnikov, torej nekako čas od devetdesetih let do konca prve vojne. V okviru prizadevanj za to in takšno slovstveno zgodovino sem ob jubilejnem letu moderne izdal pri mariborski založbi Obzorja poljudno študijo o Otonu Župančiču. Kot pedagog sem z mnogimi drugimi tovariši vred iz leta v leto ugotavljal, da za Župančiča med dijaško mladino ni tistega zanimanja in navdušenja, kot bi ga ta naš poleg Prešerna največji pesnik zaslužil. To sem pripisoval deloma na rovaš Župančičeve vsebinsko precej intelektualne, oblikovno pa izredno prefinjene, torej v vsakem pogledu teže dostopne umetnosti, deloma pa tudi na rovaš tega, da profesor in dijak nimata priročnika, ki bi jima pesnikovo delo približal ter pregledno prikazal njegov notranji razvoj in raznovrstno slovstveno dejavnost. Svojo študijo sem namenil tudi široki javnosti, ki velikega poeta, le priznajmo si, precej slabo pozna. Poljudnemu značaju dela, ki je jasno poudarjen tudi v naslovu, ustrežata tako njegov skromni obseg kakor tudi metoda pisanja. Šlo mi je za to, da v kar najbolj preglednem sistemu zaznamujem bolj ali manj znane stvari, na novo pa literarno manj šolanemu bralcu ponazorim predvsem oblikovne značilnosti Župančičeve poezije. Svojo študijo sem torej zasnoval v okviru pripravljajoče se slovstvene zgodovine, ki bo v celoti napisana znanstveno neoporečno, a hkrati tudi poljudno in splošno dostopno, ne pa kot izčrpno in zajetno znanstveno monografijo z morebitnimi novimi dognanji in pogledi, za katero po moji sodbi čas še ni dozorel. Napisal sem jo za širok krog ljudi, sredi katerih živim, delam in jih imam rad, za srednješolske študente, stanovske tovariše in preproste ljudi, ki čutijo potrebo po umetnosti, ne pa za razne literarne sladokusce in kritikastre, ki z drugimi skoraj nikdar niso zadovoljni, so pa zato toliko bolj zaverovani vase.

Poleg nekaterih zelo laskavih ocen (Kovičeva v LD in S. Rupla v Knjigi 55) je moj Župančič doživel tri, ki so ga docela »strgale«. Prvi se je spravil nadenj Miklavž Prosenec (SP 30. jul.), temu je takoj sledil Ciril Zlobec (LP 10. avg.), kot zadnji pa je knjigi nedavno posvetil svoje kritično pero Mirko Župančič, in sicer v 7. številki Besede.

Prosenec skuša s svojo oceno v bralcu ustvariti videz človeka, ki je doma v literarni teoriji in so mu na dlani zlasti odnosi med umetniško osebnostjo ter idejnimi, snovnimi in oblikovnimi prvinami v njenih delih, hkrati pa jasna tudi edinstvena pot, ki jo mora ubrati literarni zgodovinar, če hoče uspelo

prikazati kako osebnost in njeno umetnost. Pri tem uporablja visoko doneče izraze in zamotane periode, nad katerimi se sam očitno opaja, ki pa jih jaz tudi po večkratnem skrbnem branju še danes do kraja ne razumem. Očitna pa mi je tendenca Prosenčevega pisanja: potem ko je junaško prezrl podnaslov »poljudna študija«, samozavestno ugotavlja, da moje delo ne prinaša nič novega in zato ne opravičuje svojega obstoja, da pesnika nisem razjel problemsko, ampak povrhu in nebogljen, da sem tudi oblikovno razčlemba izvedel mehanično opisno, da nisem pravilno vrednotil posameznih zbirk in obdobji Župančičevega ustvarjanja, skratka, da sem prava neuka sirota v svoji stroki in da krvavo potrebujem lekcij od literarno razgledanih in estetsko prefinjenih ljudi Prosenčevega kova. Zdi se mi pa, da recenzent kljub svojemu visokemu stilu in vznesenim kretnjam Župančiča le ne pozna toliko in ne vrednoti tako, kot bi bilo treba. Sicer bi na priliko moral vedeti, da so o pesniku pred vojno izšle tri monografije oziroma študije, četrti v moji kratki bibliografiji omenjeni Bartulovičev spis pa je revialnega značaja. Zlasti pa človek z zdravim in zrelim okusom ne bo označeval precej dekadentne Čaše opojnosti, čeprav ima nekaj sočnih mladostnih pesmi, za »estetsko zrelo, svežo in pristno« knjigo ter ji v kakovosti podrejal »domovinske stvaritve«, kakor se zviška izraža kritik o zbirki V zarje Vidove. Da so pesmi v tej Župančičevi zbirki v idejnem, to je v socialno-etičnem pogledu pozitivnejše od pesmi v Čaši, o tem menda ni treba izgubljeni besed; prepričan pa sem, da jih v glavnem presegajo tudi v estetskem pogledu. Čudim se, od kod pri nas pri nekaterih takšno navdušenje za individualizem v umetnosti in, na drugi strani, tak načelen strah pred »domovinskimi stvaritvami«. V svoji študiji sem, mislim, dovolj poudaril kot značilno potezo Župančičevega duševnega obraza njegovo pesniško visokomernost in bleščečo oblikovalno silo. Prepričan pa sem tudi, da so pomembnost njegove domovinske in socialne poezije njegovi raziskovalci doslej premalo priznavali in upoštevali. Ko bi bil poet res zgolj aristokrat duha in virtuoz jezika, ali ne bi bil potem vzdevek »ljudski pesnik« le nedopustna teatralična kretnja?

Zlobec je v kritiki za spoznanje zmernejši in pravičnejši in mi vsaj nekaj dobrega priznava, za moj prikaz Župančičeve pesniške oblike in verza celo meni, da sem ju glede na poljudni značaj knjige obdelal preveč natančno. Na splošno pa vendarle trdi, da je delo »dovolj skromno zasnovano« in bo moglo zadovoljiti tako rekoč le literarne analfabete, ter mi stavlja v eksempl, kako naj se takšne študije pišejo, razne druge znanstvenike. Zlobec mi v metodi očita predvsem dvoje: da v knjigi pogrša strnjene orisa Župančičeve umetnosti kot celote in da sem, označujoč glavne pesmi, v bistvu samo parafraziral, okorno ponavljal pesnikove stavke. Mislim, da ta dva očitka ne držita, vsaj v celoti ne. Župančičeva osebnost in umetnost sta se, zlasti spočetka, precej spreminjali in razvijali. Skoraj vsaka njegova zbirka pomeni novo fazo v tem razvoju; zato se mi je zdelo bolj smiselno njegovo umetnost označiti za vsako obdobje posebej. V zadnjem poglavju pa sem strnil najbolj značilne poteze Župančičeve celotne poezije tudi v dovolj jasno sintezo. V označevanju posameznih pesmi sem se parafraziranja zavestno izogibal in si prizadeval, da bi ob bolj ali manj razvidni tematiki izluščil povsod tudi idejno jedro in pojasnil razne simbole. Seveda sem to storil vedno le s »preprosto in tiho govorico profesorja«, ker mi ni dana sila zvenečega verza. V bistvu torej

tudi iz Zlobčeve kritike zvenita lastna visokomernost in podcenjevanje mojega dela.

Če je Prosenčeva recenzija precej improvizirana in nekoliko zmedena, je toliko bolj premišljeno ljubezniva ocena Mirka Zupančiča, čeprav se obe v marsičem presenetljivo skladata. Zupančiču najprej ne gre v račun, da sem napisal poljudno literarnozgodovinsko delo, v njem pa se ukvarjal tudi z idejno in formalno razčlemba pesmi, ko bi po njegovem smel le po šolarsko »preprosto obnavljati njih vsebino«. Dalje trdi, da mojemu delu kot praktičnemu pomagalu za srednje šole »ne bi mogli veliko očitati«, v isti sapi pa ga s svojega visoko znanstvenega zreljšča docela raztrga. To ostro ločevanje med porabno in znanstveno slovenistiko, ta dvojni pogled, ki na istem delovnem področju pri obeh vejah ne dopušča nikakih skupnih poti, je značilen za vse tri mlade ocenjevalce, ki hudo zviška gledajo na srednješolsko slavistiko in v zboru nastopajo kot poklicani zagovorniki čiste znanosti. Kakor Prosenec mi tudi M. Zupančič dokazuje, da v svoji duševni preproščini nisem znal najti zveze med biografskimi podatki ter umetnostjo, čeprav je znano, da je za razliko od Prešernovega ali Cankarjevega Župančičevo zunanje življenje potekalo zelo mirno in običajno, in čeprav sem jaz pisal poljudno študijo in ne znanstveno monografijo o pesniku. Sodim, da za potrebe široke publike Župančičevo osebnost in umetnost prav lahko razberemo že iz njegovega opusa, medtem ko bo za znanstveno monografijo potrebna tudi podrobna in globlja analiza njegovega življenja. Recenzent dalje trdi, da sem se v prikazovanju pesnikove umetnosti oklenil že zastarele kronološke metode, ki se omejuje bolj ali manj le na zunanjo časovno razporeditev samega gradiva. Takšne kronološke metode se jaz gotovo nisem oklenil, pač pa tiste, ki se mi je za prikaz Župančičevega človeškega in umetniškega zorenja od Pisanic preko Čaše in Čez plan do Samogovorov, Cicibana, V zarje Vidove itd. zdela najbolj uspešna.

Se več kot o moji metodi pa ima ljubeznivi kritik povedati o mojem notranjem odnosu do pesnika in umetnosti sploh. Župančiča, pravi, v svojem delu nisem razložil objektivno znanstveno, zgodovinsko in estetsko, ampak osebno zmaličeno in moralistično-utilitarno, torej nekako tako, kot bi ga razložila moža blaženega spomina Luka Jeran ali moj soimenjak Anton Mahnič. Ko me je tako slovenski kulturni javnosti predstavil kot pravo predpotopno pošast, svojo seveda docela dobronamerno trditev »dokazuje« z raznimi zgledi iz moje knjige. Kot gledališki igralec se čuti posebej poklicanega, da popravi moje sodbe o Veroniki Deseniški, ki jo menda razlagam z zastarelega klasicistično moralističnega stališča. S tem v zvezi še enkrat izjavljam, da se mi zdi ta drama, kakor je stilna in psihološka mojstrovina, tehnično in etično zgrešena. Toda kritik se v svojih očitkih ni obrnil na pravi naslov: odločne pomisleke zoper etiko Veronike Deseniške je v znani polemiki v letih 1924 do 1926 izrazila že naša tedanja literarna kritika in jaz sem — kot poljudni pisec brez novih dognanj (Prosenec) — seveda povzel njene sodbe. Z M. Zupančičem tudi ne morem soglašati v trditvi, da je umetniška etika nekaj drugega kot splošno obvezna moralka. Če naj bo namreč umetnost ogledalo in vodnica življenju — in takšno funkcijo menda ima, razen če se postavimo na stališče l'art pour l'art — potem tudi ne more in ne sme veljati za umetnost nobena posebna, izjemna, individualna etika, ampak tista, ki

tudi sicer v samem življenju uravnava medčloveške odnose, pri čemer, pa seveda ne mislim na kakšno ozko konfesionalno moralko. In še nekaj, v zvezi s psihologijo v umetninah: posamezen umetniški lik je lahko psihološko resničen ali vsaj možen, s tem pa še ni rečeno, da je tudi človeško plemenit, kakor to jasno izpričuje ravno primer mladega Friderika v Župančičevi drami.

Tudi za Čašo opojnosti vztrajam pri sodbi, da je na splošno idejno negativna, modno nedoživljena in tudi oblikovno šibkejša od naslednjih zbirk, kar je potrdil že zelo zgodaj tudi sam pesnik s številnimi izjavami, da z njo ni zadovoljen, in kasneje s temeljito selekcijo za Mlada pota, kjer od Čaše ni ostalo skoraj nič. Pač pa sem morda res premalo poudaril, da je bila ta zbirka tudi izraz pesnikovega razumljivega odpora proti moralni utesnjenosti in hinavščini ter literarni konvencionalnosti tistega časa. — Tudi Samogovorov in zbirke V zarje Vidove nisem razložil po svojih osebnih željah, ki mi jih podtika kritik, ampak tako, kot sta mi to narekovala spoznanje in vest znanstvenika. Po mojem prepričanju se v tej najzrelejši in bolj ali manj dokončni fazi pesnikovega razvoja kažejo sledeče osnovne poteze: tu in tam še pesniška zaverovanost vase, zlasti pa panteistični odnos do stvarstva in intimna povezanost z usodo lastnega naroda. Če vidim, označujoč obe zbirki, pesnika razpetega »sredi skrivnostno snujoče božje prirode in ubrano prepevajočega občestva duš«, sem to zapisal le kot stvarni posnetek Župančičevega Nočnega psalma, Zlatih juter in sorodnih pesmi. Tej pesnikovi kozmično panteistični filozofiji, o kateri je razpravljal že Bartulović, je primešano občutje pesniške zaverovanosti vase v enem samem primeru: v Epilogu k Samogovorom (»In jaz in moj žar?«). Sicer pa je zavest intelektualne vzvišenosti v tej dobi v pesniku slabela v korist njegovega odnosa do kozmosa in domovine. Zato nikakor ne morem soglašati z definicijo svojega recenzenta — »Metafora postane Župančiču kult, poezija edino verovanje. Cankarju je umetnost borbeno orožje, Župančiču naslada« — čeprav ni čisto brez jedra. V tem smislu je napisal svojo monografijo o pesniku Josip Vidmar in M. Župančič samo parafrazira njegovo tezo, ki je pa naš vodilni esejist, sodeč po uvodu v Sto pesmi, v tej obliki ne vzdržuje več.

Recenzent mi očita osebno gledanje na pesnika; zdi se mi pa, da je s stvarjo ravno narobe. Kajti Mirko Župančič se »nekam ugodno počuti«, ko s takšno vnemo poudarja intelektualno superiornost pri Otonu Župančiču. Le-te je namreč sam poln, le da bi jo pri njem in tovariših rajši imenovali — brezmejno domišljavost.

Joža Mahnič

SREDI ŽIVLJENJA IN PROBLEMOV

Tovariš -r. V svojem pismu mi na moje vabilo k sodelovanju pri našem časopisu izjavljate, da nimate korajže, da bi se lotili »kakega odgovornejšega pisanja, posebno za revijo, kjer bi pisanje moralo biti tako rekoč normativno«. Zdi se Vam, da za take stvari nimate talenta in da se nikoli niste čutili poklicanega, da bi koga učili ali spreobračali. Sploh pa mislite, da bi bilo treba dati besedo predvsem mladim ljudem: »Sredi življenja in problemov so in tudi teoretično, se mi zdi, so boljše pripravljeni ko mi stari. Ko berem članke in poročila nekaterih od njih, vidim, da bi v primeri s tem